

DOSYA/GÖZLEM VE GÖRÜŞLER

SOSYALİZM, GERÇEK, AKILCI VE İNSANİ BİR SEÇENEK Mİ?

Haluk YURTSEVER*

Giriş

Kapitalizm, ebedi yaşamın sırlarını mı buldu? İyi ya da kötü, güzel ya da çirkin, haklı ya da haksız olması bir yana kapitalizm insanlığın mahkum olduğu son toplumsal düzen mi? Kapitalizm seçenezsiz mi? Tarihin sonuna mı geldik? Sosyalizm hala mümkün mü, yoksa gerçek ve gerçekçi bir seçenek olmaktan çıktı mı? "Geleneksel" işçi sınıfı hareketine dayanan sosyalizm bittiyse, "yaşanabilir" bir dünya hangi toplumsal güçlerin hangi tür eylem ve örgütlenmesiyle mümkün kılınabilir? "Sosyalizm mümkün" deniyorsa, 1990'lardaki çöküş ve çözülüş neyi anlatıyor? SSCB ve Doğu Avrupa'daki düzenlerin birbiri ardına çözülmesi aynı zamanda sosyalizmin iflası, sonu değil midir? Kapitalizm sonul sınırına vardı mı? Sonul sınırına varmayan, içerebileceği bütün güçleri içermeyen bir toplumsal düzenin orada ya da burada devrim yoluyla alaşağı edilmesiyle aşılması olanaklı mıdır?

Daha yüzlerce soru. Yukarıda sayılan ve sayılmayan sorular, yalnızca emperyalist ideologlar ve propaganda aygıtları tarafından sürekli olarak pompalandıkları için değil, çok sayıda işçi, aydın, ilerici, solcu insan da bu sorular ve ima ettikleri yanıtlar ekseninde düşünüp davrandığı için önemlidir. Sorular kadar, soruların sorulduğu dünya ortamı da önemlidir. Açıkça söylemekte sakınca yok: Düşünce ve davranışları, soruların ve yanıtların teorik, siyasal kanıtlarından çok, bu sorulara kapı açan köklü siyasal değişiklik ve değişen güç ilişkileri koşulluyor. Çok yalın, ama gerçeklikten güç aldığı için etkili bir akıl yürütme ile karşı karşıyayız: Çözüldüğüne göre sosyalizm yanlıştır; devrim yapamadığına, sermayenin taarruzuna karşı bir direnme çizgisinde bile tutunamadığına göre işçi sınıfı sosyalizmin bir yeni toplumun öznesi de olamaz vb.

Bu yazıda, "sosyalizm gerçekçi, akılcı ve insani bir seçenek midir?" sorusunu kapitalizmin kendi içsel-nesnel dinamik ve eğilimleri, toplum-birey-insan cephelerinden incelemeye, tartışmaya çalışacağım.

Ancak bundan önce, bir parantez açıp, 1917'de başlayıp 1991'de sona eren büyük sosyalizm denemesiyle ilgili kimi saptama ve tezler öne sürmenin zorunlu olduğunu düşünüyorum.

Büyük Sosyalizm Denemesi

1917 Ekim sosyalist devrimiyle başlayan ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin nihai çözülüşüyle sonuçlanan 74 yıllık dönem, dünya ve özellikle de sosyalizm tarihi için olağanüstü önem ve özgünlükte bir tarih kesitidir. Bu dönemle ilgili tarih ve siyasal iktisat çalışmaları giderek büyüyen devasa bir literatür oluşturuyor. Böyle bir konuyu, bir yazının girişinde parantez içi not konusu yapmanın bir çok sakıncası var. Öte yandan, başlıktaki sorunun böyle bir not olmadan yanıtlanması bana olanaksız görünüyor.

Birinci tez ya da saptama şöyle özetlenebilir: Ekim Devrimi'ni dünya-tarihsel anlamda önemli yapan, burjuva sınıf egemenliğinin, örgütlü işçi-emekçi yığınlarının bağımsız eylemiyle yıkılabileceğini, kapitalizmden komünizme geçiş sürecinin başlatılabileceğini somut olarak göstermesidir. Bu başlangıcın ekonomik-toplumsal temeldeki eksiklikler başta olmak üzere çeşitli nedenlerle zaman içinde başkalaşmış ve karşıtına dönüşmüş olması bu gerçeği değiştirmemektedir.

Ekim Devrimi'nin baş mimarı Lenin'in devrimden beş yıl sonra 1922'deki parti kongresinde söyledikleri bu devrimin tarihsel öneminin "sosyalizmin inşası" nda kaydettiği başarılarından çok daha fazla ilk işçi iktidarının kurulmuş olmasında aranması gerektiğini çarpıcı bir açıklıkla anlatmaktadır:

"Rus devrimiyle kazanılmış olan geri alınamaz. Yeryüzünde hiçbir güç bunu silemez; yeryüzünde hiçbir güç Sovyet devletinin yaratılmış olduğu gerçeğini yok edemez. Bu tarihsel bir zaferdir. Yüzlerce yıldır devletler burjuva modele göre yaratıldı ve ilk kez burjuva olmayan bir devlet keşfedildi...Yönetim aygıtımız bozuk olabilir; ama icat edilen ilk buharlı makinenin da bozuk olduğu

* Sol Meclis Üyesi

söyleniyor. Hatta hiç kimse bu ilk makinenin çalışıp çalışmadığını bilmiyor; ama önemli olan bu değil; önemli olan buharlı makinenin bulunmuş olmasıdır...Yönetim aygıtımız çok bozuk olsa bile, onun yaratılmış olduğu gerçeği değişmez; tarihin en büyük buluşu yapılmış, proleter tip bir devlet yaratılmıştır. Elde ettiğimiz büyük ve dönüşsüz kazanım budur....Ama bizim için...bu yalnızca kapının açılması anlamına geliyor...Sosyalist bir temele hala sahip değiliz. Bunu yaptığımızı düşünen komünistler büyük bir yanılğı içindedir. Bütün sorun, Ekim Devrimi'nin verdiği tarihsel hizmetle, çok kötü yaptıklarımızı, henüz yapmadıklarımızı ve daha defalarca yeniden ve yeniden yapmamız gerekenleri, kesin açık ve soğukkanlı bir biçimde ayırdetmektir." (V.İ.Lenin, *Toplu Eserler*, İng. Progress Publishers, Moskova 1976, c.33,s.301)

Bu ayrımı yapmayanlar Ekim Devrimi'ni doğru değerlendiremezler. Tarih içinde söylenmiş hiçbir gerçek söz söylenmemiş sayılmaz. Rusya'da sosyalist iktidarın kurulabilmiş ve tutunabilmiş olması tarihsel bir kanıtlamadır.

Peki, Ekim Devrimi'nin dünya devrimine büyümemesi, sınıfsız topluma, gerçek tanımıyla sosyalizme varmadan geri çevrilmesi? Bu, hiç kuşkusuz tarihsel, toplumsal, siyasal nedenleriyle köklü biçimde çözümlenmesi, teorik ve siyasal sonuçlarıyla sentezleştirilmesi gereken bir süreçtir. Bir üretim biçiminden ötekine geçiş, devrimci sıçrayışları olduğu kadar, geri düşüşleri, evrimci gelişme evrelerini de içeren uzun bir tarihsel süreçtir. Feodalizmden kapitalizme geçiş de böyle inişli çıkışlı gelişmelerle yüz yılları alan bir süreç olmadı mı? 70 küsur yıllık sosyalizm denemesi dönemi tarih içinde oldukça kısa bir zamandır. Reel sosyalizm, sosyalizmin ön tarihidir. Olağanüstü bir denemedir.

"Ön tarih" ve "deneme" ise bizimidir; sosyalistlerindir. Toplumsallıkta "reddi miras" yoktur. Nesnel süreç ve toplumsal bellek dünle bugün arasındaki ilişkiyi sürekliliği içinde kurmaktadır. Bunun da ötesinde, büyük sosyalizm denemesi, her denemenin zorunlu olarak taşıdığı eksiklik ve kusurlara rağmen çok önemli bir şeyi, eşitlikçi bir toplum kurulabileceğini örneğin somutluğunda göstermiştir. Üstelik olanağı kıt topraklarda. Herkese iş, herkese konut, herkese parasız ve kaliteli besin, sağlık ve eğitim hizmeti sağlayan bir toplumsal düzenin kurulmuş ve üç çeyrek yüzyıl yaşayabilmiş olması "sosyalizm mümkün mü?" sorusunun somut bir yanıtıdır. Somut ama kuşkusuz eksik bir yanıt. Sovyet deneyimi, sınıfsız topluma, teorideki adıyla, "komünizmin ilk aşaması" olan sosyalist topluma varamamıştır.

Ekim Devrimi'nin, "tek ülkede sosyalizm" pratiği olarak tanımlanan, inişli çıkışlı karmaşık bir sürece evrilmesiyle birlikte, dünya tarihi eşine ender rastlanır, son derece özgün bir döneme girdi: Bütün bu dönem boyunca dünya kapitalist sistemi, reel sosyalizm karşısında, onunla mücadelenin gereklerine göre kendini yeniden biçimlendirdi. Sovyet sosyalizmi süreç içinde kendini yaşatan ancak devrimci olmayan yasallıkların denetimine girerek başkalaştı. Reel sosyalizm, emperyalizmin bir nokta

operasyonu değil, zaman içinde başkalaşma ve yozlaşma süreçlerinden geçerek zayıf düşmesinin sonucu olarak çözüldü...Daha da sayılabilir. Ekim Devrimi ve sovyet sosyalizmi başarı ve başarısızlıkları, olumlu ve olumsuz pratikleriyle toplumsal olaylarda her zaman rastlanmayan boyut ve zenginlikte bir laboratuvar işlevi gördü. Sosyalizmin kendisinden sonraki tarihine anlamlı bir kalıt ve deneyim bıraktı.

Ekim Devrimi ile başlayan büyük deneme gibi, çözümlüş de dünya-tarihsel önemde sonuçlara yol açtı: Emperyalist kapitalizm, her türlü fren ve denetim mekanizmalarından boşalıp, kardan başka tanrı tanımaz gerçek ve çıplak kimliğine döndü. Sosyalist ülkelerin dağılmasıyla birlikte sermayenin hareketi önündeki engeller kaldırılmış, emperyalist sömürü ve egemenlik dışı kalmış coğrafyalarla birlikte tüm dünya yeniden paylaşımına açılmış oldu. Emperyalist sömürü ve saldırganlık en pervasız biçimlerde tırmanışa geçti. Bütün bunlar, ana eksenini sosyalizmin bittiği, kapitalizmin seçeneksiz son düzen olduğu argümanının oluşturduğu büyük bir ideolojik taarruzla desteklendi. İdeolojide, kitlelerin bakış ve bağlanma açısını belirleme, yönlendirme gücü var. Burjuva ideolojisi bugün, sosyalizmin çözülmüş olması gerçeğini, onun imkansızlığının kanıtı olarak gösteriyor. "Seçenek yok" düşüncesi, açıkça söylemek gerekiyor kitleler için muazzam bir gözbağı işlevi görüyor.

Sosyalizmin Nesnel Temeli

Ütopik sosyalizmden farklı olarak bilimsel sosyalizm, sosyalizmin olabilirliği düşüncesini kapitalist toplumun hareket yasalarına, kapitalist üretim ilişkileri temelindeki çelişkilere, kapitalizmin "mezar kazıcısı" bir sınıfı yaratıp geliştirmek zorunda oluşuna vb. dayandırmış ama, yeni bir üretim biçimine geçişi bu çelişki ve dinamiklerin kendiliğinden hareketinin bir türevi olarak görmemiştir. Bu geçiş için, kurtuluşçu ve devrimci insan eylemi gerekmektedir. Bu son noktaya daha sonra dönmek üzere, bugünkü nesnel maddi süreçlerin kapitalizm ve sosyalizm açısından neye işaret ettiğine bakmaya çalışalım.

Bir kez, emperyalist-kapitalist dünya sistemi, dünya ekonomisi artı-değer üretimi ve sömürü üzerinden dönmeye devam ediyor. Dünya kapitalist ekonomisinin kaynağı artı-değer üretimidir. Bu üretim olmaksızın ne kapitalist karın, ne faiz ve rantın varlığından söz edilebilir. Bu, üretim araçlarından yoksun, yaşamak için işgücünü satmak zorunda olan işçi sınıfının kapitalist toplumdaki işlevsel öneminin devam ettiği anlamına geliyor. İşçi sınıfının bileşiminde ve yapısında değişiklikler olduğu gerçektir. Sanayi işçisi çekirdeğinde daralma, hizmet sektöründe, kayıt dışı sektörde, düzensiz, yarım gün, parçabaşı, sezonluk vb işlerde çalışanların, işsizlerin sayısında büyüme var ve bu işçi sınıfının giderek daha heterojen, çok katmanlı bir sınıf olması anlamına geliyor. Ama, dünyada ve tek tek ülkelerde işçi sınıfı, istatistiklerin anlatımıyla emek gücü (labour force) büyüyor. Dünya işgücü 1970'de 1 milyar 600 milyon civarındaydı; 2000 de 2 milyar 750 bine yükseldi. (Ronaldo Munck, *Emeğin*

Yeni Dünyası, Çeviren Mahmut Tekçe, Kitap Yayınevi, İstanbul Ocak 2003, s. 22)

Burada tüketilmiş bir tartışmanın argümanlarını tekrarlamaya gerek yok. Büyüyen sayıları ve kapitalizmden kurtulmaktan başka kurtuluşu olmayan koşullarıyla işçi sınıfı orada duruyor. Bugün neden, devrimci-kurtuluşçu bir eylemlilik içinde olmadığı elbette sorulabilir ve tartışılabilir ama varlığı, konumu ve temel toplumsal koşulları bakımından radikal bir "değişimden" söz edilemez. Daha da önemlisi, bugün hiç kimse emek-sermaye çelişmesini dünden daha yumuşatılmış ve aradaki mesafenin azaltılmış olduğunu söyleyemez. Tam tersine çelişki keskinleşmekte, mesafe dünya ölçeğinde büyümektedir.

Emperyalist kapitalizmin yerine geldiği iddia edilen "bilgi toplumu", "teknolojik devrim" türünden ideolojik kavramlar bir yana, bilimle üretimin yakınlaştığı ve teknolojik yeniliklerin hız ve yoğunluğunda ciddi bir artış olduğu doğrudur. Kapitalizm dinamik bir sistemdir. Teknolojik yenilenme sisteme içkindir ve bütün bunların özlü sonucu emek üretkenliğindeki sürekli artıştır. Emek üretkenliğindeki artış kapitalizmin dinamiği, ama aynı zamanda kriz döngüsünü baştan saran sorunudur: Kar oranlarının düşmesi ve işsizlik. Başka bir açıdan baktığımız zaman ise, emek üretkenliğindeki artış komünizme geçişin temel önkoşullarından birisidir. Komünizm ancak üretim bolluğunda varolabilir. Bugünkü üretim güçleri ve aynı anlama gelmek üzere emek üretkenliği düzeyi, yeryüzündeki bütün insanların yiyecek, içecek, giyinme, barınma, sağlık, eğitim ve kültürle ilgili bütün temel gereksinmelerini karşılamaya yetecek kapasitededir. Yeryüzünde 1.5 milyar insanın açlık, 2.5 milyar insanın yoksulluk cehenneminde yaşamaya çalışması kapitalizm nedeniyledir.

Emek üretkenliğindeki artışın sonuçlarından biri, toplumsal bakımdan zorunlu emek zamanının kısalmasıdır. Bu ise, dünyadaki tüm işçilerin üretimi azaltmadan bugünkünden çok daha az çalışarak, çok daha nitelikli yaşayabileceği bir temelin varlığına işaret etmektedir. İşgününün kısalması komünizmin önkoşullarından bir başkasıdır. Kapitalizm altında ise, zorunlu emek zamanının azalması işsizliğe, dünya nüfusunun giderek artan bir bölümünün üretim ve toplum yaşamından dışlanmasına yol açıyor.

Artık neredeyse tümüyle toplumsallaşmış olan üretim ve üretim güçleri, mülk sahipliğinin özel kapitalist karakteri nedeniyle gelişebileceği hızda gelişemiyor.

Varılan düzey, toplumsal verimlilik ve optimum yarar açısından üretimin dünya çapında örgütlenmesini zorunlu kılarken, üretim ancak şirketler düzeyinde ve özel çıkarlar çerçevesinde örgütleniyor.

Üretim süreçlerinin toplumsallaşma derecesi, merkezi planlanmayı yalnız olanaklı değil, zorunlu kılıyor. İnsanın tüm özgürlüğü ve yaratıcılığıyla gelişmesinin koşullarını yaratan, doğayla insanı yeniden barıştıran bir toplumsal düzen bugün yalnız teorik değil, pratik bir zorunluluk olarak kendini dayatıyor.

Peki, bu olgun ve geleceksiz haliyle kapitalizmi tarihin çöplüğüne gönderecek bilinçli insan eylemi olmazsa kapitalizm, kendi kendine kapitalizm olmaktan çıkıp başka bir şeye evrilebilir mi?

İşte hiç mümkün olmayacak olan budur! Karı, eşitsizliği ve ayrıcalıklı olmayı varlığına eşdeğerde yaşam ilkesi yapan, insanın insanı sömürmesine, ezmesine dayanan, büyük bir ekonomik, siyasi ve askeri gücü elinde yoğunlaştıran bu sistemin evrimci bir dönüşümle kendini yok edeceğini düşünmek olanaksızdır.

İnsan Sosyalizme Yatkın mı?

Bilinçli insan eylemi, yalnız kapitalizmi aşmak için değil yeni, eşitlikçi ve özgürlükçü bir toplum kurmak için de gereklidir. Sosyalizm insan içindir ve sosyalizmi insanlar kurar.

Peki İnsan Sosyalizme Yatkın mı?

Bu, günlük yaşamda sosyalizm karşıtlarının hatta birçok durumda kapitalizmin ezdiği umutsuz insanların çok dillendirdiği bir sorudur. Günlük yaşamda, neredeyse sosyalizm sözcüğünün geçtiği her yerde, her gün hepimizin duydukları aynıdır: Sosyalizm olmaz; çünkü insan bireyci, çıkarıcı, bencil, doğuştan kötü ve rekabetçidir. İnsan insanın kurdudur vb.

Marksistler ise "insanın özü" ya da "insanın doğası" sorunsalından genellikle uzak durmayı tercih ediyorlar. Bu uzak duruşta, Marx'ın Feurbach Üzerine Tezler'in altıncısında yazdıklarının önemli bir payı var: İnsan özü, tek tek her bireyde doğuştan bulunan bir soyutlama değildir. Bu öz gerçekte toplumsal ilişkiler bütünüdür!

Kuşkusuz, Marksizmin ve Marx'ın konuyla ilgili söyledikleri bunlardan ibaret değil. Zaten konuyu yukarıdaki formülasyonla noktalamak mümkün de değil.

Burada konuyla ilgili tartışma ve metinlere girmeden açılım ya da en azından açıklık sağlayacak kimi tezler ileri sürmek istiyorum.

İnsanın doğası deyince akla gelen ilk şey, insanın biyolojik, fiziksel varlığıdır. Beslenme ve cinsellik başta olmak üzere, barınma, giyinme ve benzerleri insanın doğal gereksinmeleridir. İnsana, "tamam da bunda ne var?" dedirtecek, bu çok basit gibi görünen saptama ve hareket noktası aslında çok önemlidir; çünkü ne kadar karmaşık ilişkiler içinde olursa olsun, bugünkü insan için de bu sayılanlar temel ve doğal gereksinmeler olmaya devam ediyorlar. Bu basit saptamanın, şaşırtıcı derecede önemli bir sonucu daha var: İnsan da, bütün canlılar gibi, biyolojik ihtiyaçları ve bunları karşılama eylemi bakımından içgüdüsel olarak kendisi için olan, bu anlamda bencil bir varlıktır. Başka türlü düşünülemez.

Peki İnsan Bu mu? Ya da İnsan Nerede Başlıyor?

Bir şeyin kökü onun gelişimini de açıklamaktadır. İnsan, hayvandan yaşama araçları üretmeye başladığı noktada ayrılıp insan olmaya başlamıştır. Kilit nokta üretimdir. Doğası ve gereksinmeleri insanı birbiriyle ilişkiye

itmiştir. İnsanın tarihte kaydettiği ilk eylem, gereksinmelerini doyruracak araçların, yani maddi yaşamın üretilmesidir. Emek, aynı zamanda insanın kendi kendini yaratma, kendi yazgısına egemen olma sürecidir. Üretken yaşam, kendi içinden yeni yaşam doğuran bir yaşamdır. İnsan türünün en belirgin özelliği ise, insanların bireysel ve toplu etkinlikleri, yani yaşamlarıdır. Sorunun en kritik noktası şu soruda düşümlenmektedir: İnsan mı üretim içindir, yoksa üretim mi insan içindir? Kapitalizm, birincisidir, diyor. Marx'ın kapitalizme yönelttiği en önemli eleştirilerden biri, kapitalizmin üretim için çalışmayı zorunlu, yabancılaştırmış, anlamsız bir çaba haline getirerek, insanları "total bir canavar" haline getirmesidir.

Zorunluluk alanıyla özgürlük alanı da bu noktadan sonra ayrılmaktadır. Marx, maddi üretim alanında özgürlüğün, sadece doğanın kör kuvvetleri tarafından kontrol edilmekle kalmayıp, "...onunla ilişkilerini akli olarak düzenleyebilen ve bunu da asgari enerjiyi harcarken insan doğasına en uygun ve layık olan bir şekilde becerebilen biraraya gelmiş üreticilerde, toplumsallaşmış insanda söz konusu" olabileceğini yazıyor. (Aktaran, Norman Geras, Marx ve İnsan Doğası Bir Efsanenin Reddi, Çevirenler: İsmet Akça-M.Görkem Doğan, Birikim Yayınları, İstanbul 2002 s. 86).

Marx, "insan doğasına en uygun ve layık" olandan söz etmekle kalmıyor, başka bir yerde "insan doğasının zenginliğinin gelişimi başlı başına amaçtır" diyor. (agy) O halde iki büyük ve evrensel sorun iç içedir: İnsanın fiziksel gereksinmelerinin karşılanması ve insanın yazgısını eline alması, yaratıcılığını ve özgürlüğünü gerçekleştirilmesi.

İlkelinden bugüne, tüm toplumların çözmekle yükümlü oldukları birincil sorun, insanın maddi-biyolojik ihtiyaçlarının karşılanmasıdır. Milyonlarca yıllık evrimden sonra hala gerçekleşmeyen de budur. "Büyük insanlık" bugün açlığın, yoksulluğun cenderesindedir.

Temel bedensel, bir bakıma hayvani ihtiyaçların tüm insanlar için karşılanması insan sorununun en kritik eşiğidir. Bu eşik geçilmedikçe, gerçek özgürlük, kardeşlik yoluna da girilemeyecektir. Çünkü insan, bu ihtiyaçların karşılandığı noktadan başlamaktadır.

Marx Şöyle Yazıyor

"(...) gerçek özgürleşmeyi ancak gerçek hayatta sahici araçlarla sağlayabiliriz (...) yeterli miktarda ve kalitede giyecek, yiyecek, içecek ve barınma olanakları sağlanmadan insanlar özgürleşemez." (agy, s.75).

Marx'ın en önemli hedefi, insanları ekonomik gereksinmelerin doğurduğu baskı ve bağımlılıktan kurtarmaktır.

İnsan, doğallığıyla ve kuşkusuz milyonlarca yılda katettiği yolla, madde ve düşünce üretme, yaşam ortamını, gereçlerini, birbirleriyle ilişkilerini yeniden ve

yeniden yaratma yeteneğiyle öteki canlılardan ayrılan bir varlıktır.

Üretmek ve yaratmak, dilin, kavramların ve toplumsallığın gelişmesiyle soyut düşünce, sevgi, aşk, dostluk, vefa, başka insanlara karşılıksız hizmet türünden değerlere ulaşıyor. Bunlar insana özgü değerlerdir. En insani şey, insanın yaratma özgürlüğünü kullanarak kendisini gerçekleştirmesidir.

Ekim devriminin ve sosyalizm denemelerinin önemi buradadır. Bu denemeler, emperyalist kuşatmanın, az gelişmişliğin olağanüstü zor koşullarına rağmen temel ihtiyaçların tüm insanlar için karşılandığı eşitlikçi bir toplumun mümkün olduğunu gösterdiler. İşçi sınıfı ve bağlaşıkları dünyanın belli parçalarında siyasal erki alarak özgür topluma ve insana giden yolu inşa etmeye başladılar. Bu büyük başlangıç, cüretli yürüyüş, özgürlük toplumuna ve özgür insana ulaşamadı. Neden ulaşamadığı ve nerelerde yanlış yapıldığı haklı ve tartışılması gereken bir soru olmakla birlikte, bu deneylerden çıkarılacak en yanlış sonuç, toplumsal eşitlik ve insanın özgürleşmesinde siyasal iktidarın belirleyici rolünün yadsınmasıdır. İşçi sınıfı ve emekçi halkın siyasal bir devrimle iktidarı alarak dünyayı değiştirmeye başlamasından başka bir toplumsal kurtuluş seçeneği yoktur.

Bu çıplak gerçek önümüzde durduğu sürece, "sivil toplumu inşa", "hemen şimdi özgürlük", "demokrasiyi genişletme" çabalarının fazla bir anlamı yoktur. Çünkü bunlar, son çözümlemede eşitsiz bir dünyayı kabullenme, onun içinde "refah" ve "özgürlük" adacıkları yaratma düşüncesine dayanmaktadır. Ortak özgürlüğün başarısını, bireylerin bireysel özgürleşmesine bağlı kılmak boş hayaldir. Toplumsal eşitliğin olmadığı yerde özgürlüğün sözü bile edilemez. Yalnız sömürülen, ezilen ve yoksun bırakılanlar için değil, sömüren, ezen ve "sahip olan" lar için de. Çünkü ezen özgür olamaz!

İnsanlığın önünde bugün eşitlik ve özgürlük yolunu açacak sosyalizmden başka bir seçenek yoktur.

Çünkü, yokluğu ve kıtlığı yeryüzünden silecek olan sosyalizmdir. Kapitalizm, teknolojiyi, emek üretkenliğini geliştirmekte, zenginlik yaratmakta ama bunu insan soyunun ezici çoğunluğunu yoksullaştırma pahasına yapmaktadır. Amacı kar olan bir sistemin akli da buna göre çalışmaktadır. Kapitalistin karı ile toplumsal çıkarın örtüşmesi mümkün değildir. Sosyalizm yoksulluğu ve eşitsizliği yeryüzünden süpürecek tek seçenektir. Kaynak tasarrufu, planlı kalkınma, doğayla barışık üretim ancak toplum ve insan çıkarını başa alan sosyalizm altında gerçekleştirilebilir.

Özgürlük, zorunluluğun bilinciyse, insan soyunun özgürlük toplumuna, komünizme, tek zorunlu ve olanaklı yoldan, eşitlikçi sosyalizmden geçerek ilerlenecektir.